

De psykisk udviklingshæmmede

Før ukritisk anbragt i Danmark - i dag integreret i det grønlandske samfund

Af Bent Sørensen

„Ved hans sidste besøg her var det svært for mig at acceptere, at han var blevet meget fremmed for os og over for forholdene her. Han havde glemt at tale grønlandsk, han kunne næppe forstå det, og da han havde været hjemme nogle få dage, længtes han tilbage til Andersvænge. Det var svært for mig, men jeg har lært at forstå det . . .“

Sagt af en ulykkelig mor, der har haft besøg af sin 19-årige søn, som i en år-række har boet på den vestsjællandske forsorgsinstitution Andersvænge. Han er en ud af mange skæbner, der er gået hen og blevet fremmedgjorte over for familien og det grønlandske miljø.

Han oplevede i sin tid at blive fjernet fra sit hjemland som så mange andre psykisk udviklingshæmmede gjorde det førhen. Fra 1950'erne til omkring 1970 blev det grønlandske samfund på det nærmeste „støvsuget“ for en hel del af sine åndssvage (psykisk udviklingshæmmede) medborgere.

I samme periode skete der en hastig udbygning og opbygning af sundheds-, sygehus-, og skolesektorerne. Og de svage, de handicappede, som krævede ekstra

omsorg, var der ikke plads til. Myndighederne valgte – ovenikøbet helt legalt – den nærmeste og mest nærliggende udvej. Et Danmarksophold. For i Danmark fandtes institutionerne og behandlingsstederne. Grønland havde ingen.

Det var barske tider. Fortvivlede forældre sagde farvel til deres psykisk udviklingshæmmede børn, der rejste væk for aldrig mere at komme hjem på permanente ophold. Rystende beretninger fortæller om, hvor dårlig kontakten mellem forældre og børn var på hver sin side af Atlanten. Der var næsten ingen kontakt og i de værste tilfælde kunne der gå flere år før forældrene hørte om eller så til børnene igen. Helt op igennem 1960'erne blev børn ofte sendt helt uforberedte til Danmark med tilfældige ledsagere. Placeret i et fly med en enkeltbillet i kufferten med udsigt til langtidsophold. Det var manges lod.

I dag skulle den skitserede brutale flytningsproces være en saga blot. I de undtagelsestilfælde nedsendelsen sker, forberedes den langt bedre, forældrene har jævnligt kontakt med institutionerne og anbringelsesstederne i Danmark. De

orienteres om deres barns situation, og der er pligt til, at det offentlige en gang årligt betaler en rejse for klienten eller pågældendes pårørende fra Danmark til Grønland eller omvendt.

Forholdene har ændret sig drastisk, og til alt helt hører det nu til absolutte undtagelser, hvis det besluttet at sende en psykisk udviklingshæmmet til Danmark på ophold af mere permanent karakter. – Sideløbende er der fortsat mulighed for at sende børn på tidsbegrænsede observationsophold på en mindre dansk institution i Vestsjælland. Den opfattes som en hjælp til det grønlandske bistandsapparat, hvis det viser sig nødvendigt med ekspertbistand.

Næsten 100 på permanent ophold

94 børn, unge og voksne opholder sig for tiden på vestsjællandske institutioner, hvor hovedparten af de grønlandske klienter på permanent ophold er samlet. I dag ser det ikke umiddelbart særligt sandsynligt ud, hvis ret mange forlader Danmark for bestandigt. Og dog, måske kan det lade sig gøre med nogle af de yngre, hvis myndighederne finder det forsvarligt. Situationen for de cirka 45 voksne i alderen 18 år og opefter, klienter som har boet i Danmark i årevis, tegner anderledes. De er så danskpåvirkede bl. a. af sprog og miljø, at de kan få uhyre svært ved at klare sig i Grønland, mener både danske og grønlandske pædagoger og administrationsfolk med kendskab til klienterne.

Uagtet at det hævdes, Danmark var den eneste mulighed for behandling, oplæring og undervisning i 1950'erne og

1960'erne, så er de børn og unge, der for år tilbage fik enkeltbillet til sydligere himmelstrøg i dag gået hen og blevet rodløse voksne.

– Det er vel ikke nogen god skæbne at have. De lider ingen nød . . . eller gør de? siger undervisningsleder Hermann Hunger, Andersvænge, som indgående har haft med grønlandske klienter at gøre i mange år. – De har jo et sted at bo, deres arbejde er på et beskyttet værksted, på en arbejdsplads eller ude i det frie erhvervsliv. De hjælpes med forskellige ting og synes måske tilværelsen er ganske behagelig.

– Nej, de voksne har ikke glemt Grønland, og det er jo ikke alt, at man har det behageligt på det fysiske plan. Der er nogle ting ud over det, vi behøver her i livet, bl. a. det der hører med til den følelsesmæssige side af sagen, sproget og kulturen. Altsammen noget man har brug for – hele den kontakt med mennesker, som ikke bare har pligt til at beskæftige sig med en.

– Vi har ikke kunnet give dem det forhold der er mellem forældre, børn, søskende og den kære familie, understreger Hermann Hunger.

Ansvar et nu i Grønland

Den 1. januar 1980 trådte to meget vigtige landstingsforordninger i kraft som lovgrundlag. Den ene fastslår at Grønlands Hjemmestyre varetager ansvaret for forsorgen og for personer med „vidtgående fysiske og psykiske handicap“. Den anden forordning om folkeskolen indeholder bestemmelser om, at det påhviler kommunerne at sørge for

Skolehjemmet »Kaassassuk« i Ruds-Vedby ved Slagelse, hvor elever kommer på observationsophold i op til et år.

Fot.: Anker Pedersen.

specialundervisning for psykisk udviklingshæmmede og andre der ikke kan klare sig med almindelig undervisning.

To forordninger, der må tolkes i retning af, at Grønland selv vil klare sine handicappede.

Stærke ønsker fra grønlandsk side har dog stoppet strømmen af psykisk udviklingshæmmede til Danmark i løbet af 1970'erne, og inden for de seneste fire til fem år er kun ganske få sendt afsted på længerevarende institutionsophold. Undervisningen af disse elever har fungeret i praksis i nogle år inden for den grønlandske skole.

Hjemmestyret vil være meget kritisk med nedsendelsen til Vestsjællands Amt.

De to parter har indgået en aftale med ikrafttræden den 1. januar i år. Da blev særfor sorgen og dermed også åndssvagefor sorgen udlagt fra stat til amter og kommuner. Som en direkte forlængelse af særfor sorgens udlægning og landstingsforordningen (om for sorgen for personer med fysiske og psysiske handicap) blev der i aftalen nedfældet, at Vestsjællands Amts institutioner har en modtagepligt. Men formuleret som en undtagelse, idet grønlandske klienter kun modtages, hvis Grønland ikke selv formår at klare dem via sit eget bistandsapparat.

Lignende tanker giver socialdirektør Mogens Berthelsen, Nuuk, udtryk for:

– Det er helt klart landsstyrets hold-

Børnene har gode udendørs udfoldelsesmuligheder på den lille institution »Gudrunsminde« nær den vestsjællandske landsby Kongsted.

Fot.: Anker Pedersen.

ning, at i det omfang, det overhovedet er muligt bør vore børn og unge ikke forlade Grønland. Det er ikke noget nyt, for i de senere år er meget få anbragt permanent i Danmark. – Det er ganske afgjort et politisk ønske at begrænse nedsendelsen. Vi har opbygget et vist apparat og en vis institutionskapacitet, som er i gang med at blive udbygget.

Før intet lovgrundlag

Især gennem det sidste årti er der talt meget om en mere grønlandsk udvikling – en grønlandisering – med løsning af problemerne og opgaverne i Grønland. Fortidens synder kan være upopulære at rode op i, men nedsendelsespolitikken bør ikke være et glemt kapitel i historien. Og

det er da også fra dansk side erkendt, at det var en forfejlet gestus at fjerne børn og unge fra hjemlandet, forældre, søskende og pårørende og så for evigt sende dem over Atlanten.

Selvfølgelig var der også psykisk udviklingshæmmede der efter opholdet i de fremmede omgivelser blev sendt hjem igen.

Argumenteres der med, at det drejer sig om under en procent, som blev hevet væk fra det hjemlige miljø, tæller det bare ikke. Sagen er, at myndighederne før valgte at klare problemerne med de handicappede i Danmark med en uhammet nedsendelse som følge.

På baggrund af det omtalte lovkompleks er det værd at lægge mærke til, at

det faktisk er første gang lovgiverne har slået fast at:

– Forudsætningerne er at Grønland selv forsøger at klare sine åndssvage med den eksisterende og efterhånden mere udbyggede bistand.

Immervæk vil nogle nok måbe og ryste på hovedet, når de gøres bekendt med, at der reelt først for et par måneder siden kom et lovgrundlag for grønlandsk åndssvageforsorg. At nedsendelsespolitikken og anbringelse af klienter i Danmark i over 25 år ikke byggede på et lovmæssigt grundlag er også en finesse i dansk grønlandspolitik.

Åndssvagebogen fra 1959 blev aldrig sat i kraft i Grønland. Da landet var under opbygning til et moderne industrisamfund, så myndighederne ingen andre muligheder end „eksport“ af en del af de grønlandske psyisk udviklingshæmmede til danske institutioner.

De kom til Danmark fordi man syntes de kunne have glæde af opholdet, men også for at give dem den undervisning, oplæring og behandling, som de behøvede. Så blev myndighederne samtidig fri for at spekulere i en lokal løsning.

Blev de glemt?

– De kunne ingen andre muligheder se dengang. De ting, der er sket i Grønland siden 1950'erne og op til hjemmestyrets indførelse har været meget store og voldsomme begivenheder, der kostede meget arbejde og mange ressourcer. I alt det blev de handicappede en lille ting, selv om det vitterligt ikke var det for de mennesker, det drejede sig om. Men jeg tror hverken der var tid eller penge til overs. Så var den mest nærliggende udvej at

»Gudrunsminde ved Kongsted.

Fot.: Anker Pedersen.

sige „det er de vant til at klare nede på de danske institutioner“, mener undervisningsleder Hermann Hunger, Andersvænge i Vestsjællands Amtskommune.

Udviklingen

Handicappede børn kom i klemme i systemet. Almindelig praksis var, at danske institutioner tog imod grønlandske klienter, og påfaldende nok led de vestsjællandske institutioner under Forsorgscentret for Vestsjællands Amt (og Grønland) helt frem til 1972 under pladsman- gel. På intet tidspunkt var det muligt at modtage alle de grønlandske børn, som man ønskede optaget og det gav sig udslag i en i perioder lang venteliste. Føl-

gende eksempel skal ikke tages som generelt, men et udtryk for, hvorledes systemet haltede:

For ikke så mange år siden tussede der en 14-årig pige rundt på skolen i Manitsoq. Pigen kom en gang imellem på skolen, kiggede til og legede lidt med de øvrige elever, men skolens lærere kunne ikke rigtig gøre noget over for hende og følte afmagt over for opgaven. Samtidig havde Andersvænge den 14-årige stående på sin venteliste i seks år uden hun kunne få hjælp der . . .

I slutningen af 1960'erne konstaterede ledende skolefolk inden for den grønlandske skole, at nu var tiden inde til opbygning af en specialundervisning for elever der havde svært ved at klare sig, bl. a. psykisk udviklingshæmmede.

Selv om Danmark forsøgte at klare undervisningen var det ingen rar situation, at der gik en gruppe elever hjemme i den grønlandske skole, som det var meget svært at gøre noget tilfredsstillende for med det eksisterende apparat.

Der kom skred i udviklingen. For 10 år siden fik Grønland en skolepsykologisk service og dermed et middel til bedre at kunne strukturere den påbegyndte specialundervisning. Året efter fulgte det første cirkulære om specialundervisning og det blev væsentligt fornyet i 1976. Det er heller ikke mange år siden cirkulærerne om den såkaldte rådgivningslærerfunktion og integrering af de handicappede i folkeskolen blev iværksat.

Det store forskningsprojekt, Projekt 171, der blev etableret på basis af et godt og grundigt samarbejde mellem det grønlandske skolevæsen og „Forsorgscentret for Vestsjællands Amt og Grønland“, må

ikke glemmes. En pionerindsats kaldes dette eksperiment med iværksættelse af forsøg med undervisning af psykisk udviklingshæmmede i den grønlandske skole. Det lykkedes at gennemføre en specialundervisning og et samarbejde mellem den grønlandske skole og forsorgscentret. Intensionerne om, at nedsendelse på institutionsophold i Danmark så vidt muligt måtte ophøre, er i væsentlig grad gået i opfyldelse.

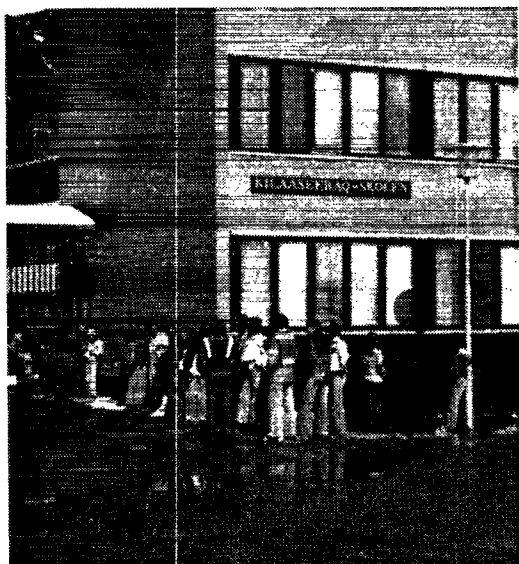
Integrering

Danmark har haft tradition for at placere sine handicappede på institutioner. Billedet er dog efterhånden ved at vende sig, således at man går fra de større til de mindre institutioner og forsøger at sluse de handicappede ud i samfundet så nær det normale som muligt.

I Grønland er der sket meget de sidste 10 år. Grønland har ingen større institutionskapacitet haft. Socialvæsenet har etableret et beskyttet pensionat (12 pladser) i Nuuk for 17–27 årige og senest et beskyttet pensionat i Ilulissat (12 pladser) for klienter i alderen 18 år og opefter. Rundt omkring på børnehjem/døgninstitutioner er der også nogle stykker.

Integreringen i folkeskolen, som der er talt meget om i pædagogkredse i Danmark er sket i langt højere grad i Grønland.

Politiske krav om grønlandisering og ønsker fra skolevæsenet har medført, at hovedparten af børn og unge er integreret i Folkeskolen. I dag modtager ca. 80 elever fra børnehaveklassetrin op til 16-års alderen, der grupperes som psykisk udviklingshæmmede, en vidtgående specialundervisning i folkeskolens regi. De

*Integrering i folkeskolen
sker i højere grad end i Danmark.*

Fot.: Herman Hunger.

er eller forsøges integreret i de almindelige klasser. Desuden har skolevæsenet i august 1979 åbnet en ungdomsskole (14 elever) i Maniitsoq for 14–20-årige.

Erik Winkel i kultur og undervisningsdirektoratet i Nuuk er konsulent for specialundervisningen og kender til integreringen i den grønlandske skole af de psykisk udviklingshæmmede. Han siger:

– Vi har mange positive erfaringer. Der har været en fantastisk positiv politisk holdning over for det. Da vi startede i begyndelsen af 70'erne viste det at være forbandet svært, da samfundet ikke var vant til den type mennesker. Heldigvis har det forhold ændret sig og efterhånden har folk opdaget, at de handicappede også skal være der.

Han indrømmer at integreringen og undervisningen af forskellige grupper handicappede elever, hvor de psykisk udviklingshæmmede udgør den største part, ikke fuldt ud er lykkedes, men Erik Win-

kel synes skolevæsenet godt kan være det bekendt.

I korthed bygger systemet på rådgivningslærere i hvert skoledistrikt og ved hver større skole, som vejleder pædagerne ude på de enkelte undervisningssteder.

– Vi forsøger at styrke de almindelige klasser, bl. a. meget med støttepædager, fortæller Erik Winkel. Hovedformålet må være, at de handicappede indgå i klasserne på ganske normal vis. Men nogen kan ikke, og dem har vi været nødt til at lave en ungdomsskole for.

– Den almindelige holdning hos rådgivningslærerne er den „Hellere lave noget på stedet, som ikke er 100 procent end sende børnene til Danmark“. Og det er da klart, at der er mange ting, som vi ikke kan gøre så godt som i Danmark, men jeg mener rådgivningsfunktionen har fungeret godt siden 1974-75.

Stadig nedsendelse

Efter udtalelser fra forskellig side ser det ud til, at det er naivt at tro på, at det grønlandske bistandsapparat kan hjælpe alle med behandling, undervisning, oplæring og bopæl.

– Det kan vi ikke absolut fuldt ud. Der vil nok være nogle helt særlige tilfælde, som vi ikke har og næppe inden for de første mange år får mulighed for at beholde i Grønland, forudser socialdirektør Mogens Berthelsen.

Anbringelse uden målsætning

Vestsjællandske institutioner har hovedsagelig taget sig af grønlandske klienter, der blev udset til længerevarende ophold. Den indgåede aftale mellem lands-

tinget og vestsjællands amtsråd siger klienttallet i Vestsjælland højest må være 100 fordelt med ca. 40 voksne og ca. 60 børn og unge.

I dag bor der 94. Flertallet kom til Danmark før bremsen blev slået i. Social-, sundheds- og skolevæsen er så udbygget, at de fleste handicappede ikke længere risikerer Danmarksophold på ubestemt tid.

Den ukritiske nedsendelse hører ikke en skummel fortid til, men er et kapitel i vor nyere historie.

- Der var absolut ingen målsætning. Det er jo sådan set miseren i det hele. Det var bare en anbringelse—en opbevaring. Som Hermann Hunger, Andersvænge udtrykker det.

Hunger peger på, at en af vanskelighederne lå i den manglende skolepsykologiske service i Grønland før 1970.

Enid Reimenschneider, socialfuldmægtig og leder af rådgivningsafdelingen i Ministeriet for Grønland, bekræfter også flere negative erfaringer med nedsendelsen. Hun siger om den uhæmmede flytning:

—De er sendt ned på et tidspunkt, hvor man slet ikke kunne overskue, at Grønland kunne løfte opgaven.

Tommelfingerregler

Danske institutioner har forsøgt at varetage de grønlandske klienters tarv med skiftende held. Fra nedsendelsesbølgen satte ind i 50'erne og mange år frem var der mange ting, der kunne være gjort bedre.

De folk, der arbejdede i Forsorgscentret for Vestsjællands amt havde ikke de letteste betingelser.

— Vi havde ikke andet end de „tommelfingre-regler“, der efterhånden opstod gennem samarbejdet at rette os efter. Det var regler, der opstod gennem det praktiske arbejde, siger Hermann Hunger. Det lovmæssige grundlag savnede vi i høj grad, og det smittede af på den budgetmæssige side af sagen.

- Til at begynde med var det meget svært, og i og for sig er der heller ikke noget at sige til det. For kommer man og beder myndighederne om penge, så svarer de „hvor er grundlaget“. — Når det nødvendige lovgrundlag ikke eksisterede, havde vi heller ikke altid den nødvendige styrke til at sige „jamen, der skal etableres de og de ting“.

Kommunikation

I dag er der både fra grønlandsk og dansk side rørende enighed om, at der i fremtiden kun i ganske enkelte tilfælde bliver tale om at sende psykisk udviklingshæmmede på langtidsophold i Danmark.

Rapporten til „Projekt 171“ taler sit tydelige sprog og dokumenterer ulykkelige skæbner fra tiden op til 1970:

„De langtidsanbragte børn er næsten alle kommet uforberedte med tilfældige ledsagere . . “ og rapporten beretter videre:

„Den sproglige faktor spiller en stor rolle. Barnet forstår ikke, hvad der siges til det, og hvad der sker med det, ligesom det heller ikke kan gøre sig forståeligt over for omgivelserne. Hertil kommer savnet af den daglige kontakt med forældre, søskende og pårørende. Der kan gå flere år inden børnene overvinder det chock, som flytningen fra Grønland til

Også psykisk udviklingshæmmede har bedst af at leve i et hjemligt miljø.

Fot.: Herman Hunger.

Danmark har givet dem. Nogle overvin-
der det aldrig.“

Besøg en gang om året

Der er eksempler på forældre, der simpelthen ikke har anet, hvor børnene havnede. I grelle tilfælde har der været børn uden forældrekontakt i op til fem-
seks år.

Medarbejderne på Andersvænge var ofte fortvivlede over situationen. Siden er der gjort en stor indsats for at etablere et rimeligt forældresamarbejde med jævnlig korrespondance mellem institutionen og Grønland. Bl. a. med personlige breve til forældrene.

Der er tilmed lagt faste rammer for ferierejser for klienterne, som har ledsager med sig til Grønland, og besøgsrejserne for forældrene.

Mens forældre for nogle år siden kom ud for ind imellem at blive overladt til

dem selv, når de besøgte Andersvænge, lægges der nu hver gang udførlige planer for forældregrupperne. Tolkebistand er ligeledes en selvfølge.

- Det er ikke så mange år siden disse rejser blev sat i system, og det kan Andersvænge godt bryste sig af, siger fuldmægtig Enid Riemenschneider, Ministeriet for Grønland.

Spørgsmålet er så om børn og pårørende skal nøjes med at se hinanden den ene gang om året betalt af det offentlige. Fra 1. januar 1980 har Hjemmestyret overtaget den forpligtelse.

Rejserne er dyre, ganske vist, men er det retfærdigt i lyset af danske forældres langt større muligheder for kontakt med deres børn på institutioner.

- Vi er tilbøjelige til at mene, at der nok bør åbnes mulighed for flere, men en generel ordning med 3-4 rejser årligt vil efter min mening være meningsløst, siger socialdirektør Mogens Berthelsen.